

HET HOGE WOORD
Vijf vrouwen en een familiegeheim

© 2020 Rosemarijn Milo

Titel: Het hoge woord – Vijf vrouwen en
een familiegeheim
Auteur: Rosemarijn Milo

Omslagontwerp en foto auteur: Yves Nicolay

Grafische vormgeving: Yves Nicolay

Uitgeverij: U2pi BV

Website Uitgever: www.uitgeverij2pi.nl

Druk: Jouwboekdrukkerij.nl

ISBN: 978 90 8759 946 1

NUR: 300

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Rosemarijn Milo

HET HOGE WOORD
Vijf vrouwen en een
familiegeheim

Ter ere van de nagedachtenis
van mijn dierbare grootvader
Karel Hamer en opgedragen
aan zijn kleinkinderen,
hun kinderen en
kinds kinderen

Ballade van de boer

Er stonden drie kruisen op Golgotha,
Maar de boer hij ploegde voort.
Magdalena, Maria, Veronica,
Maar de boer hij ploegde voort.
En toen zijn akker ten einde was,
Toen keerde de boer de ploeg
En hij knielde naast zijn ploeg in het gras,
En de boer, hij werd verhoord.

Zo menigeen had een schone droom,
Maar de boer hij ploegde voort.
Thermopylae, Troja, Salamis,
Maar de boer hij ploegde voort.
Het jonge graan werd altijd groen,
De sterren altijd licht,
Gods woord streed in de wereld voort
En de boer heeft het gehoord.

Men heeft de boer zijn hof verbrand,
Zijn vrouw en os vermoord;
Dan spande de boer zichzelf voor de ploeg,
Maar de boer hij ploegde voort.
Napoleon ging de Alpen op
En hij zag de boer aan 't werk,
Hij ging voor Sint-Helena aan boord
En de boer hij ploegde voort.

En wie is er beter dan een boer,
Die van de wereld hoort,
En hij ploegt niet, wat er al geschiedt
Op dezen akker voort.
Zo menigeen lei de ploegstaart om,
En deed het werk niet voort,
Maar de leeuwerik zong hetzelfde lied,
En de boer hij ploegde voort.

Heer God! De boer lag in het gras,
Toen droomde hij dezen droom:
Dat er eindelijk een rustdag was
Naar apostel Johannes' woord.
En de kwaden gingen hem links voorbij
En de goeden rechts voorbij,
Maar de boer had zijn naam nog niet gehoord
En de boer hij ploegde voort.

Eerst toen de boer die hemel zag
Zo vol van lichten schijn,
Toen spande hij zijn ploegpaard af,
En hij veegde het zweet van zijn voorhoofd af,
En hij knielde naast zijn stilstaand paard,
En hij wachtte op Gods woord.

Een stem sprak tot aarde, hemel en zee
En de boer heeft haar gehoord:
"Ter wille van de boer die ploegt
Besta de wereld voort!"

Uit: J.W.F. Werumeus Buning, Negen balladen, 1935,
heruitgegeven in 1969 in 'Het Nederlandse gedicht na 1880'
van Martin G.J. de Jong bij A.W. Sijthoff, Leiden

Inleiding

Een paar woorden van een goede vriend waren voldoende om mij op het idee te brengen dit boek te schrijven. In zijn reactie op mijn boek dat verhaalt over mijn jong gestorven grootmoeder, ‘Een vervlogen droom – verslag van een te kort leven’, maakte hij onder andere deze opmerking:

Ik moet ook aan jouw grootvader denken. Het moet voor hem ontzettend moeilijk en smartelijk zijn geweest zijn mooie jonge vrouw te verliezen.

“Maar natuurlijk” zei ik tegen mezelf en zette me aan het schrijven van deze geschiedenis, een levensbeschrijving van mijn grootvader Karel Hamer, door hemzelf verteld.

Vanzelfsprekend begon dat schrijven met het zoeken naar de daarvoor benodigde gegevens. Een goudmijn aan informatie bleken de brieven van mijn moeder aan haar vader uit de jaren 1945 tot 1957, vlak voor zijn dood, en mijn eigen brieven aan mijn grootvader, teruggevonden in de nalatenschap van mijn moeders broer. Let wel: waar ik een brief van mijn moeder, geheel of gedeeltelijk, van mijzelf of een concept-brief van mijn grootvader aanhaal, is het de originele tekst. Van mijn eigen herinneringen aan mijn grootvader, van wat mijn moeder en haar halfzuster me hebben verteld, en van een aantal anekdotes die in de familie de ronde plachten te doen – of wat ik me daarvan herinner – heb ik royaal gebruik gemaakt. Naast alle brieven en de paar foto’s waarover ik zelf beschikte, heb ik voor dit boek gebruik kunnen maken van brieven, foto’s en andere documenten die mij door diverse familieleden ter hand zijn gesteld. Daarnaast heb ik het nodige onderzoek gedaan in registers van de burgerlijke stand, archieven en

bevolkingsadministraties, gezocht op het internet en boeken bestudeerd. Een bronnenoverzicht en de familie-stambomen van de in dit boek voorkomende personen zijn achterin het boek te vinden.

Met deze feitelijke gegevens stond het levensverhaal van Karel Hamer al snel in de steigers. Het eigenlijke bouwwerk, de weergave, als mondeling verslag of als brief, van de manier waarop hij zelf tegen die feiten heeft aangekeken, is niettemin de vrucht van mijn verbeelding. Ook enkele taaie zwarte gaten in zijn levensloop heb ik met mijn fantasie moeten opvullen.

Dit verhaal over mijn grootvader kan gelezen worden als vervolg op ‘Een vervlogen droom’ of tegenhanger daarvan, en als een geheel op zichzelf staande geschiedenis. Karel Hamer vertelt over de vele rampen die hun stempel hebben gedrukt op zijn persoonlijk leven, maar ook over de wereldrampen, die de loop van de 20e eeuw hebben bepaald. Voor mijn grootvader waren vooral het voortijdig overlijden van zijn eerste vrouw, Guusje Maes, en het verlies van de vier kinderen uit zijn tweede huwelijk beproevingen die hij niet of nauwelijks te boven is gekomen. De oorzaak van Guusjes dood is bijzonder lang een goed bewaard familiegeheim geweest. Een geheim dat Karel Hamer de rest van zijn leven met zich heeft meegedragen en dat pas tientallen jaren na zijn dood aan de openbaarheid is prijsgegeven.

Om van zijn levensgeschiedenis verslag te kunnen doen en uiteindelijk over zijn geheim te spreken, zet Karel Hamer zich in zijn fauteuil in de donkere en koude zitkamer van zijn huis in Nijmegen. Hij heeft gezelschap van de luisteraar die hij daarvoor heeft uitgezocht, een tot dan toe onbekende buurman. Het is tijd om in die kamer te gaan kijken en te luisteren naar wat hij, op zijn eigen larmoyante wijze, te vertellen heeft...

Inhoudsopgave

Inleiding.....	8
I. November 1957.....	12
II. December 1957.....	98
III. Januari 1958.....	201
Verkorte stambomen Hamer, Viruly en Maes.....	240
Verkorte stamboom Milo.....	243
Verantwoording.....	245
Bronnen.....	249
Woorden van dank.....	252

I. November 1957

Proloog

Mijn naam is Henri, voluit Henri van Genugten. Dat doet er misschien niet toe, maar ik schrijf het toch even op. Ik woon in Nijmegen in een van die mooie herenhuizen aan het begin van de Groesbeekseweg, een ongewoon lange straat, maar dat is ook niet zo belangrijk. Waar het om gaat, is dat ik in die straat een oude man, een buurman, heb ontmoet en dat wij met elkaar in gesprek zijn geraakt. Ik ben maatschappelijk werker van mijn vak en ben dus wel wat gewend, maar het verhaal van mijn buurman heeft me van meet af aan zo geroerd, dat ik het ben gaan opschrijven – telkens als ik hem gesproken had en zo letterlijk mogelijk. Ik heb al mijn notities en de brieven, die hij mij heeft geschreven, bewaard. Dat alles voor zijn kleinkinderen en hun toekomstige kinderen?

Monique, mijn vrouw, en ik zijn hier een paar maanden geleden komen wonen. Soms ga ik in mijn eentje een ommetje maken, soms samen met Monique. Af en toe laat ik de hond uit, wat eigenlijk haar taak is. Zo hebben wij dat nu eenmaal afgesproken. Wie een hond uitlaat, komt meestal andere mensen tegen die hun hond uitlaten. Dat gebeurt mij natuurlijk ook, maar niet altijd. Al een paar keer heb ik een oude man in de straat zien lopen, zonder hond, die in mij geïnteresseerd leek. Hij keek naar me, ook naar mijn hond. Hij had een blik in zijn ogen die me telkens bijbleef, want zo verdrietig kijken maar weinig mensen.

Nog maar kort geleden stonden wij tegelijk op de hoek van de straat om over te steken. Dat deden wij dan ook gezamenlijk. Aan de overkant, de kant waar hij woont, sprak hij me ineens aan en vroeg of ik van sigaren houd. Een merkwaardige vraag van een vreemde, vond ik, maar mijn 'ja' was welgemeend. Hij nodigde me uit om de dag erna, een zondag, tegen het eind van de middag een sigaartje bij hem te komen roken. Ik ben op de uitnodiging ingegaan. "Waarom niet", zei ik tegen mezelf.

Het begin van de Groesbeekseweg in Nijmegen rond 1930; Karel Hamer woonde vanaf juli 1949 op nummer 9

Zondag 3 november

Inleidende ontboezemingen en over Marthje

Toen hij me die eerste zondag van november in zijn grote woonkamer had binnengelaten, overviel me de somberheid van de inrichting, het weinige licht en de gedrukte stemming die er heerste. De te zware pluchen kleedjes op te donkere houten meubels. Mijn buurman stelde zich voor: “Hamer junior, Karel van mijn voornaam, als u dat wilt weten”. “Henri”, zei ik en daar liet ik het bij. Pas toen mijn ogen een beetje aan het donker gewend waren, zag ik dat er een vrouw in een hoekje aan een tafel zat. “Mijn vrouw”, voegde de buurman toe.

Hij bekeek me met een onderzoekende blik en bood me een stoel aan; ook meteen een sigaar. “Daar bent u toch voor gekomen?” Na me ongevraagd een oude jenever te hebben ingeschonken, ging hij tegenover me zitten. Hij keek nog eens goed naar me met zijn droevige ogen, trok aarzelend aan zijn sigaar, rekte de stilte, rekte de stilte nog even verder en stak ten slotte van wal.

“Ik hoop dat u het niet erg vindt dat ik meteen met de deur in huis val. Ik ben een oude man, zoals u ziet. Ik draag de zware last van een lang en moeilijk leven. Nog nooit heb ik met iemand over mijn leven gesproken. Ik voel dat mijn einde nadert en ik wil niet doodgaan voor ik mijn levensgeschiedenis aan iemand heb kunnen vertellen. Ook als ik me zou vergissen en nog wat langer te leven heb, moet ik het nu kwijt. Ik kan het niet langer voor me houden. Al enige tijd heb ik verschillende mensen hier in de buurt op straat geobserveerd, sinds kort ook u. Ik was al een tijd lang

op zoek naar een onbekende, iemand aan wie ik mijn verhaal zou kunnen vertellen. Ik vond al die tijd niemand, totdat ik u beter bekeek. De manier waarop u uw hond uitlaat, beviel me. Zo gemoedelijk en vertrouwelijk. Zo veilig. Zoals ik het gewend was, toen ik nog een hond had. Ik heb er lang over nagedacht en ben tot de conclusie gekomen, dat u degene bent aan wie ik denk mijn geschiedenis te kunnen toevertrouwen. U zou me een groot genoegen doen als u naar me zou willen luisteren. Met de sigaar die ik u aanbied, hoop ik u op mijn beurt een plezier te doen.”

Ik was op zijn minst verbaasd door deze mededelingen. Zo ik me al had afgevraagd waarom Hamer mij had uitgenodigd, dit had ik niet kunnen bedenken. “Gaat uw gang”, zei ik zonder aarzeling. Hamer trok nog een paar keer nadenkend aan zijn sigaar, inhaleerde diep en ging verder.

“Ik heb ook een hond gehad, jaren lang. Ik was dol op het dier, een teckel. De liefde kwam van twee kanten. U moet weten dat ik handelsreiziger ben geweest, reiziger in sigaren van de fabriek van mijn broer August in Meppel. Als u van sigaren houdt, weet u vast wel dat er in Meppel sigarenfabrieken zijn geweest. Mijn hond keek me treurig aan als ik op reis ging en lag spartelend achter de deur op me te wachten als ik weer thuis kwam. Dat moment leek hij te kennen, die eerste hond. Toen hij op een dag doodging, was ik daar erg door aangeslagen. Een paar jaar later heb ik opnieuw een hond genomen, een heel sympathieke, maar die echte genegenheid was er niet bij. Toen mijn tweede hond stierf, vond ik het genoeg. Ik wilde zo’n afscheid niet nog een keer meemaken en sindsdien heb ik geen hond meer

gehad. Maar dat wilde ik u eigenlijk niet zeggen, of misschien juist wel, want na de dood van die hond is de eenzaamheid pas echt toegeslagen. Bevalt de sigaar u? En de jenever?

U vraagt zich nu natuurlijk af waarom ik zo eenzaam zou zijn terwijl ik hier toch leef met mijn vrouw. Het antwoord is dat wij elkaar niets meer te zeggen hebben en dat doen wij dan ook niet. Vroeger was er genegenheid tussen ons, nu ook nog wel, maar wij weten niet meer hoe wij die moeten uitdrukken. Er is te veel gebeurd.

Een groot deel van het verhaal dat ik u zou willen doen, heb ik nooit aan mijn vrouw verteld. Ik heb daar nooit de moed voor gehad. Ik denk dat het komt doordat ik me er zo verschrikkelijk voor schaam, me zo schuldig voel over wat er allemaal is gebeurd. 's Morgens staan wij op, net als andere mensen; wij eten samen, maar wij brengen, niet als alle anderen, de dag zwijgend door waarna wij gaan slapen in hetzelfde bed. Als wij wakker worden, begint het allemaal op nieuw, dag in dag uit. Ik heb niemand anders. Welnee, ik heb kinderen en kleinkinderen maar ik bedoel, dat ik nooit meer met iemand een gesprek voer behalve af en toe met mezelf. Brieven schrijven doe ik wel. Aan mijn dochter, bij voorbeeld, en aan haar kinderen. Daar houd ik van en dat doet me goed.”

Hamer begon te kuchen; het duurde een hele tijd. Het leek alsof hij zijn stem inderdaad lang niet meer had gebruikt. Een mooie, donkere stem, een plezier om naar te luisteren. Ik wachtte rustig af tot hij weer verder kon gaan. In de tussentijd bekeek ik zijn zware figuur, iets dat me niet eerder was opgevallen. In de kamer werd het steeds